

tudatos reformistákat a jóhiszemű rokonszenvezők egy olyan légiója is követi, akik a maguk elnyomott társadalmi érdekeinek érvényesítését az új reformtörekvésben látja. Ezeknek csalódását az idő fogja megérlelni, mert reformokat végrehajtani úgy, hogy a tőke is épségben maradjon és a dolgozó tömegek érdekeit is kielégítsék, — látjuk Olasz- és Németország példáját — nem lehet. A két érdek közül az egyiknek csorbát kell szenvedni. S egyáltalán nem kétséges, hogy épségben melyik érdek marad.

C S E L É D C S Ű R H É S

Irta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

A negyedik elemi elvégeztével megszűnt az iskola. Konfirmálni ugyan még nem lehetett, mert nem töltöttem be a 12. évet, de az iskolát elhagytam. A pap és a tanító bár akarta, hogy menjek középiskolába, pontosabban a debreceni kollégiumba, ami segítséget meg tudnak adni, megadják, de a szüleim nem egyeztek bele.

A szüleim indoka persze az volt, hogy ők nem akarják, hogy ez az egy gyermekük öregkorukra cserbenhagyja őket. Mert eddig még azt tapasztalták, hogy akik kitaníttatják a kölykeiket, még azt is elérik, hogy a gyerekük szegyélli az apját. Földhözragadt gondolkozás ez bizony, de józan indokaik voltak. — Jó — gondoltam én — így is rendben van, — bár úgy hittem az a feltételezés, hogy én is olyan lennék, nem jogosult. Én meghatódtam az iskolai olvasókönyv ama jelenetén, amelyben egy magyar miniszter az asztalfőre ülteti az apját, a falusi csizmadiát.

Ekkor már egy másik tanyán, a Rollaházán laktak a szüleim. A mostohám nyájkondás volt. Mióta Vákonyáról eljöttünk, már harmadik vagy negyedik helyen laktunk. Közben háromszor a faluba is beköltöztek, de ott megint nem sokáig laktak. Ilyenkor én is velük voltam, de ha kiköltöztek, megint nagyanyámékhoz szorultam. Az anyám egyébként jobban szerette, ha tanyán laktunk, mert a faluba mindig kupeceskedett és részegeskedett a mostoha. Akkor még könnyű volt helyet kapni, ha az egyik birtokon nem kellett a cseléd, mehetett a másikra. Rendes napszámos ember nem is határozta el magát csak a végszükségben, hogy cselédnek menjen. Akkor még rentabilis volt a nagybirtok s érintetlen sok ezer holdak terültek el mindenfelé a mi vidékünkön. Ezeken a tanyákon alakult ki a tipikus uradalmi cselédosztály, amely a parasztságnak a legalsóbb kategóriája lett. Ma persze már ez majdnem fordítva van. Ma az a boldog, akinek mérik a konvenciót. A falú tele van koldus napszámossal, akinek nemhogy télire, de még három hónapra való kenyere is ritkán van együtt.

Voltak persze ezeken a tipikus cselédeken kívül olyan élelmes emberek is, akik azért mentek cselédnek, hogy pár év alatt összegyűjtsenek a jószágból valamit és egyébhez kezdjenek. Házat, földet, vagy bérletet szerezzenek. A mostohám is ebbe a csoportba tartozott. Már ekkor volt is egy kis házikónk, de kiadtuk lakónak.

Egyelőre még nem volt állandó foglalkozásom a tanyán. Ételt hordtam a mostohának, néha segítettem neki a legeltetésnél vagy este-reggel az etetésnél. Később meg magunknak volt egy csapat malacunk, azokat otthon hagytuk a cselédcsurhéből és azokkal járkáltam a határban. Megkerestem velük minden lehető jó helyet, ahol etetni és legeltetni lehetett, s ahova a nagy nyájak nem férhettek be. Volt közöttük egy szép kis koca,

névtelen nekem adták és én úgy magamhoz szoktattam, hogy mindig jött utánam, nyuglódott rajtam és játszott velem, mint a bárány.

Nagy sertésvész volt ekkor a tanyán. Az apám nyájából csapatostúl hullott a süldő. Volt olyan nap, hogy talán 30 is megdöglött. Volt hús. Lépfene vagy inkább pestis volt, de ez nem akadályozta meg a mostohát abban, hogy ne főzzön belőlük. Tarlón jártak és olyan kövérek voltak hogy vétek volt eltemetni őket. Később, már télen, jó volt a gilisztás is. Tudom, volt egy szerencsétlen kis hasmenős, görhes malacka a nyájban, egyszer megdöglött és azt is megperzselte, megettük. Nagy húsevő volt. Később, amikor gulyások voltunk és csupa tejen és tészta éltünk, még az ürget is megettük.

Mindez persze csak titokban történt. Az uraságok már akkor sem engedték az ilyesmit. Az a bérlő különben maga is foglalkozott húseladással és így nem szívelhette a döggkonkurrenciát. Igaz, hogy az övé is döglött volna, de az utolsó pillanatban kieresztették a vérét. Az ilyesmit az állatorvossal könnyű volt elintézni. Persze ez leginkább csak marhánál és birkánál volt lehetséges, amelyeknek jobban eláll a húsu, de a disznókat gödröbe kellett volna hányni. Így a kimustrált ökröket és gümőkóros birkákat megették a cselédek és a fertálypénz-fizetéskor csak elszámolást kaptak pénz helyett.

Egészségügyi szempontból szó se volt még akkor. (Ma se nagyon.) Dögvész idején a tanya körül volt búzló döggökkel, amelyeket széthúzgáltak a kutyák, mivel amit kivettek a döggödröbe, soha temették el egészen, mert akkor nem győzték volna a gödröt ázni. Azonkívül így a frissebbet, az enivalót, maguk a cselédek is jobban félre tudták csapni. A cél egyébként se az óvatosság volt, hanem az, hogy lekapassák a pásztorokat arról az ősi szokásról, hogy az elhullott jószág az övék. Mert ebből az következik, hogy ha nem döglök és a pásztorok húsról éheznek, gondoskodnak róla, hogy valamelyiknek baja legyen. Régebben nem is volt rendes pásztoreMBER, akinek kikopott a parázs hús a szűreujjából. Akkoriban még elég volt ha nagy jószágnál és birkánál a bőrével, malacoknál meg a fülével számoltak el a pásztorok. Ma már ennek vége. Száraz kenyéren és lebbenslevesen élnek a pásztorok még a Hortobágyon is.

Itt ezen a tanyán éreztem egy ember, illetve egy asszony ellen olyan égő gyűlöletet, amelyet azóta sem éreztem soha s melyre, ha meg nem történt volna, nem is tartanám képesnek magam.

A számadó kondás felesége volt, egy csunya, magas, fekete, sovány, hegyes orrú, keskeny arcú, boszorkány, akinek volt egy lekényeztetett kölyke. Kisebb volt nálam, hiszen még iskolába sem járt, én meg már iskolahagyott voltam, mégis mindig velem szeretett volna játszani. De igazában barátságosan soha sem tudott játszani, mint rendes gyerekek. Mert csak nyuglódott, zsarnokoskodott, nyafogott én rajtam is, mint a szüleim szokott. Nem volt más gyerek a tanyában, pásztortanya volt ez is, s nem laktak benne és így nem kerülhettem el, hogy ne játsszak vele. De mert rossz volt, kényes és erőszakos, kénytelen voltam néha fölényesen föllépnem. Ilyenkor köpött és szaladt az anyjához és arcátlanul hazudott és árulkodott. Az anyja meg nekem támadt. Többször meg akart verni, holott ekkor már édesanyám se bántott, mert nem igen adtam rá okot. Elszaladni nem szerettem, de viszont, hogy megverjen, azt még kevésbé. Nem emlékszem pontosan a részletekre, csak odáig fajult a dolog, hogy már kést vettem magamhoz, hogy ha bántani mer, beleszúrom a hasába. Hogy miért éppen a hasába, fejtsék meg a pszichoanalitikusok, tény, hogy állapotos volt, a sovány hosszú, elhanyagolt asszonyok szörnyű hasával, amelyet úgy cipelt szegény maga előtt, mint valami rosszalakú hordót. Ma is látom: a ruhája hátul a sarkát verte, elől meg ki-

lógott a sovány eres lábszára. Gyűlöltem ezt az asszonyt, gyűlöltem, úgy, hogy mondom képes lettem volna megölni, ha nekem támad s azt a magyarázatot, hogy mert a fiát féltette tőlem, ma nem tartom elégségesnek. Azt tudom, hogy még anyámnak is mondta, hogy én mindig bántom a fiát, meg hogy én tanítom a rosszra. A valóságban ez a kis kölyök olyan rossz volt, amilyen csak egy kényénnőtt tanyai gyerek lehet, s ha én bántottam egyszer-másor, ez csak azért volt, mert közösségellenes hajlamai kibírhatatlanok voltak.

Ezen a télen aztán én is beléptem az életbe, a valóságba. Visszaköltöztünk újévkor arra a tanyára, ahol felnőttem. Mostohám megint mindeneskocsis és kerülő lett, én meg cselédcsurhés lettem. Vagyis a cselédek disznóit őriztem.

Nagyon korán befogott ekkor a tél. Már a kora őszen olyan hófuvás volt, hogy emlékszem, úgy tudtak anyámék a kazlakból fűtőszalmát vinni, hogy nekünk gyerekeknek tolni kellett a köteget hátul. Újévkor meg már egy hősivatag volt az egész határ.

Most aztán már nem bepólyálva mentem a szekéren, hanem anyámék elmentek a szekérrel, én nekem meg ideadták az ostort, a nyakamba egy ócska szűrt és hajtani kellett a disznókat által a másik tanyára. Nem volt túl messze, talán 5—6 km.-nyire, egy kissé a házak tetejei odahomálylottak a havas téli tájban. Hideg volt nagyon, a befagyott Hortobágyon már tolóval vágták a nádat és az ispán jégvermébe térdigérő, vastag jégtömböket hordtak be. Nem tudom ezeknek a pusztai élményeknek a hatása alatt tartottam-e legjobbnak Petőfi versei között a *Pusztai télent*-t, de tény, hogy ezt tartottam mindig az általam ismert legjobb versnek.

*Mint befagyott tenger, olyan a sík határ,
Alant röpi a nap, mint a fáradt madár.*

meg hogy:

*Leveles dohányját a béres leveszi,
A gerendáról a küszöbre teszi.*

Szép ez, megható, fenséges, mint mondani szokták, mert a kép, a valóság, amit megjelenít, szintén az. De ekkor bizony nem igen voltam költői hangulatban. A bokáig érő, néhol fuvásos, féligfagyott hóban minden lépésnél berogyott a lábam, alig bírtam mászni. A szegény disznók bugtak, morogtak, kornyicsoltak, nem tudták elképzelni, hogy hova megyünk olyan messze. Nagyon hosszú ideig mentünk, még déltájban elindultam és csak estére értem velük oda. Nem fáztam, mert a nehéz menés kifárasztott, csak az arcom' és az orrom' csipte az éles pusztai szél és rossz sipkámát nem győztem a fülemre húzgálni, mert le akart fagyni. A csizma ráfagyott a lábamra, mintha ólomban lett volna. A szemöldököm, a sipka eleje, az állam alatt az ujjasgallér, meg a szűr eleje a lélekzetemtől fehérre deresedett. De még a szegény malacoknak is az álluk alja, meg körül a lábuk kemény kis hógörcsökkel rakódott be.

Este mint hős vonultam be a tanyába. Az anyai és szomszédasszonyi sopánkodások felemeltek és emberi, illetve munkás önérzetem nagyot emelkedett. Első felelősségteljes megbízatásom sikeresen, bár nehezen teljesítettem és nagyszerű érzés volt. Hiszen eddig anyámék mindig avval maceráltak, hogy nem lesz belőlem semmi, csak olvasni tudok, de semmiféle munkára nem vagyok alkalmas.

A hivatásom a legeslegutolsó hivatás volt. Ezen alul már csak a cigányokat számítja a paraszti rangbeosztás. Cselédek cselédjének lenni, nem valami kényelmes pálya. De nekem azért jobb volt, mint a többi tanyai kollegának — többnyire árva gyerekek vállalkoznak erre a foglalko-

zásra — mert én mégis a szüleimnél ettem, nem kellett ünnepi eledel gyanánt napról-napra paszulyt enni, mint akik sorban kosztolódnak. Igaz, hogy a diákok is szoktak ezelőtt így élni, csak hogy más az, módos polgároknál vendégeskedni és más olyan urasági cselédeknel, akiknek a kamrájában, ha egyáltalán van kamrájuk, nincsen egyéb dohos kásánál és főhetetlen tarkababnál. Esetleg egy kis petyhedt szalonna hozzá.

Bérem is volt. Husz forint egy évre, vagyis 1 forint 66 krajcár egy hónapra, vagyis 5 és fél krajcár egy napra, épp annyi, amennyit egy pen-narágó kishivatalnok, városi munkás, bankszolga vagy kisiparos egy-egy szivarért adott abban az időben. De mindegy, legalább nem ettem ingyen, mert arra nagyon érzékeny voltam. Mindig fájt, ha az enivalót és a ruhát felhánytorgatták. Az én szüleimnél pedig, de az egész osztályomnál, ez általános szokás. Még ott is, ahol van mit enni.

Amint említettem nagyon hideg volt ezen a télen. Ma, amikor reumatikus a testem, még ha bármennyire ruhában van is, néhány fokos hidegnél már fázik, szinte elképzelhetetlen, hogy olyan gyenge öltözetben, hogy birtam ki az időt. Mert tudni kell, hogy télvíz idején a pusztai szél 10 fokkal csipősebb, élesebb, gyilkosabb, mint a városban a 20 fokos. Persze mindegyik csak a mi rosszultözött, rongyos osztályunknak. A jólöltözötteknek még a 20—30 fok sem komoly hideg. Az volt a szerencse, hogy a határ szabad volt, mehettem amerre akartam. Legelni úgy sem volt mit, itt-ott turkáltak a malacok a hó alól egy kevéske fagyos füvet, de legtöbbször csak járkáltunk össze-vissza a nagy határban. Elmentünk a Hortobágy hidjához, ahol az enyhelyben, a napos oldalon meghúzódtunk a malacokkal. Sőt a víz által összehordott tavalyi nádcsörmő, sáskotú és más iszap, de meg a ganéjból rakott híd-töltés is jó tűzrevalóul szolgált. Máskor meg elmentünk a Halászkunyhóhoz, ki a tanyából jó pár kilométerre. Én beültem a jó meleg kunyhóba. Kicsi volt a kunyhó, pítvarja is volt és kemence is volt benne, így jó meleg volt, náddal fűtötték, a disznók meg elcserkészték a kunyhó körül. Karcagra való volt a halász, ő maga is, de a felesége in nagyon finom emberek voltak hozzám, olyan édesbeszédű, s szinte cigányos emberek voltak, amilyenek a mi vidékünkön nem-igen szoktak lenni. Minálunk gyűlöltek a „szívem-lelkem“ beszédet. De azért ezek valóban jó népek voltak. A pálinkát is, nem úgy mint más halászok, csak mértékkel itták. Pl. tudom, ennek a halásznak a testvére egy másik halászkunyhóban lakott és nyáridőben, amikor már sok pénzt kapott a halért, minden vasárnap berúgott a falúban feleségestől együtt. Én iskolába jártam otthon, de ismertem ezt a halászt és emlékszem egy esetre, a falunak azon a szélén laktak nagyanyámék, ahol a hortobágyi út vezetett, az asszony ott hengegett az uc-cánk végén. A gyerekek meg körülvették és göröngyökkel hajigálni kezd-ték. Az asszony még öntudatnál volt, de nem birta a lába, s még mindig fel-felhajtotta az üveget, amelyben jó félig kotyogott a rum. A gyerekek azonban addig macerálták, hogy kihajították egészen a falu szélére, mi-közben folyton szidta-átkozta őket, sőt tehetetlen dühében felfogta a ru-háját és kimutatta nekik a fenekét. Én nem vettem részt a hajszában, csak távolról néztem, de a pálinka elleni gyűlölet magasra nőtt bennem. Nálunk különben se isznak az asszonyok, részeg asszonyt csak inkább a cigányok közt lehetett látni, azok közt is ritkán, azért csaptak a gyere-kek nagy hühót.

Ezek a halászok azonban nem voltak ilyen utálatosak, hát én is szerettem őket. Nálunk láttam, mikor először idejöttek, még kisebb gyerekkoromban, igazi karcagi búzakenyeret, amelyet addig nem láttam soha, mert nekünk csak rozst mértek. (Holott a határunkban alig terem rozsz.) Hatalmas, nagy, magas, féloldalán felhasadt, rózsaszínű „domos“

kenyér volt, a nyálam majd elcsurrant érte. Adtak is belőle, de utóbb bevallottam, hogy nem ízlett. Savanyunak találtam.

Ennek a halásznak is volt egy kalendáriuma, már nem tudom milyen című volt, csak benne volt a csudálatos Krudy kapitány, valami nógrádi kisnemes, aki negyvennyolc után sokáig bujdosott a nógrádi erdőben. Ha jól emlékszem, maga Krudy Gyula írta valami állítólagos rokonáról ezt a történetet, de olyan édesen-cigányosan, az ő sajátos nyelvén, hangján, hogy körülbelül elérte vagy tulszárnyalta a halászok édes beszédét. Akkor persze még nem ismertem Krudyt, sőt még az írókra, a primitív olvasók szokása szerint nem sok ügyet vetettem, hanem csak a hős és a történet érdekelt, csak ma már emlékszem, hogy ez az író nyilván Krudy Gyula volt. Viszont ma már nem szeretem az édes beszédet, sőt utálok a modorosságot.

Majd aztán, amikor megérkezett a tavasz, nem voltam többé magam a határban. Nem mentem többé a halászkunyhóhoz, mert eltiltotta az ispán, hogy ne turja a malac a legelőt. A tanya körül és a Hortobágy hidnál kellett legeltetni a csürhejáráson. Itt a hid körül most már még nagyobb élvezet volt, mint télen. Tavasszal, amikor a jég zajlott, gyönyörködtem a torlódó, kavargó jégtáblák jövés-menésében. A disznók meg rákaptak a halra. A víz ugyanis a nagy hidegben fenéig fagyott és a sok hal ledöglött. Olvadáskor feljöttek a víz színére, s a hullámok kisodorták őket az iszappal a víz szélére. Ami a jégben ragadt vagy a sás közé akadt, azt a szarkák hozták ki. Okádtató bűdös volt, mint mifelénk mondják, a hálnál csak az ember bűdösebb, de a disznók nagyon szerették. Sok bajom volt emiatt velük, mert ha megindultak futni a víz szélén a hal után, alig bírtam megelőzni őket. Később meg amikor melegebb lett az idő, jó volt itt hűsölni a lengedező nád közelében. Finom, nyers-hűvös szellő csapott ki belőle, s órák hosszat feleselgettünk a nádi verebekkel. Nagyon tetszett nekem a rikácsolásuk, szebb volt mint a fülemüle-ének, amit én különben a pusztán nem is halhattam, mert ott nem volt fülemüle. De, hogy mit kiabáltunk a verebeknek, azt nem irhatom le, mert mint mondani szokták „nem bírja el a nyomdafestéket.“

Jöttek aztán a másik tanyáról, a teelésből a sok jószág. Juhászok, gulyások, jött az urasági nyáj kondás a malacokkal, és jött a kospásztor a kosokkal. Ezekkel közös legelőn voltam, mert a kosnak nem szabad volt a birkalegelőre menni, hogy közé ne szaladjanak az anyajuhnak.

Most aztán ezek közt egészen elvadultam. Mind öregebbek voltak nálam, trágárok, pocsekbeszédűek, kegyetlen tréfájúak. Gunyt úztek belőlem, a törvénytelen voltomból, de meg mindenféleképp. Azóta már tudom, hogy mindenütt így bánnak a kisebb bojtárral, de a cselédcsürhés az meg csak prédája a többinek. Oh, nyomorult osztályszellem, szerencsétlen rangkórság! — de akkor bizony keservesen esett. Itt már nem voltam fölényben, mint az iskolában, itt már nem első voltam, hanem utolsó az utolsó között. Az iskola egy kollektívum volt, ahol testvériség volt, igazi, becsületes szelekcióval (már t. i. magunk között), de a pásztorok társadalma már osztálytársadalom volt. Itt egyáltalán nem számított a tudás, még kevésbé a jellem, itt fordított erkölcsi értékelés volt, itt a bitangok, tolvajok, hazugok, káromkodósok állottak a tekintély csúcán. És, persze az öregebbek. Nem is igen mertem előhozakodni a Nabugodonozorokkal, mert ezek úgy kivágtak volna velem, mint kunyhóból a békát. És nem lehetett őket elkerülni, nem lehetett különvonulni, kinevettek volna, agyonmaceráltak volna, szétkutyáztatták volna, meg hazareprűggették volna a falkámat. Különben is szükség volt rám negyediknek a durákhoz és ahhoz, hogy néha, amikor ők lusták voltak, megtérítsem az ő nyájukat is. A durákra tényleg úgy rákapattak, hogy már-már olyan

szenvedélyemmé vált a kártya, mint otthon az olvasás. (Itt most már egyáltalán semmi olvasnivalóhoz sem jutottam.) Persze mindig én maradtam benne, amiért mindig maceráltak. Különösen a kospásztor, egy nagynövésű 17—18 éves legény pályázott rám. Egész félnapokat kártyáztott velem, anélkül, hogy csak egyszer is nyerni hagyott volna. Nagyon bántotta az önérzetemet, hogy így kiforgatott, de nem birtam vele. Neki nagy gyakorlata volt, télbe-nyárba ezt csinálta szabad idejében.

Pünkösdre hazamentem megkonfirmálni. A könyvet megvettem anyám és én a nyáj mellett megtanultam, úgy, hogy csak a vizsgára mentem haza. A vizsgával nem is volt semmi baj, a konfirmációs könyvet úgy elmondtam volna, mint a vízfolyást, de az urvacsora nem sikerült. Ugy esett a dolog, hogy amikor a tanító felvezetett bennünket az urasztalához, én mint jó tanuló gyerek arra vártam, hogy majd a tanító int, vagy megmondja mikor kell kezdeni az imát. Addig bámészkodtam és várokoltam, hogy odaértem az asztalhoz és még nem mondtam semmit, de a pap már nyújtotta a kenyeret és a kelyhet. Nagyon szégyeltem önmagam előtt ezt a dolgot s bántott is a lelkiismeret egészen addig, amíg el nem vesztettem a vallásos hitemmel együtt ezt a lelkiismeretfurdalást is.

A konfirmáció pünkösdkor volt s azalatt a néhány nap alatt valami másik gyerek őrizte a disznót. Még azon nyomban visszamentem a roszszul sikerült, imádkozás nélküli urvacsora felvétel után a nyájhoz. Ettől kezdve aztán legalább is abban az évben nem sok közöm volt a kultúrához.

A kártyázó és trágárkodó kanász és juhászbojtárok társadalmában durákozással és otromba tréfák elszívésével telt el a nyaram. Ezeket a beszélgetéseket nem is próbálom leírni, nem mert a papir nem bírná el, a papir mindent elbir, hanem a közszellem, az állítólagos „közizlés“, de főképpen a törvény. Elég, ha annyit mondok, hogy sűrűn szerepelt benne az anyám s nem éppen rokonszenves beállításban. Nem volt más mentésem, dühömben és megalázottságomban visszamondtam nekik mindent, de ők csak röhögtek, egyáltalán nem sértődtek meg. Ilyenkor elkezdtem sírni s hogy megmeneküljek a sírásért megint kijáró macerától elmentem a nyájam után. De sohasem szóltam ezekről a dolgokról sem a mostohának, sem az ispánnak, akik hát mégis fegyelmezheték volna őket, legkevésbé anyámnak. Különben is nemsokáig birtam ki egyedül. Vagy ők jöttek énhozzám vagy én őhozzájuk és kezdődött újra megint. Csak ez az elvadult pásztorélet olyan hatással volt rám, hogy olvasmányok hiányában — persze később, amikor már az uradalmi pásztorok a szárazság miatt elmentek, vagy egyszerűen csak tarlóra mentek, a kos meg az üzetés idejére az anyafalkához — és én magamra maradtam az ábrándjaim néha-néha kibicsaklottak a szellemi területekről s egyszer-másszor nem hősről, nem háborúról vagy forradalomról szóltak, hanem önmagamról mint gazdag emberről, aki szabadon és boldogan őrzi ennyi meg ennyi disznóból álló saját falkáját. (Másokkal dolgoztató gazda vagy tőkés sohasem tudtam volna lenni.) Gulyásbojtár koromban ez gulyára módosult. Ezer esztendőös nomád őseim, a szarmata sikságon vándorló pásztorok gyermeke ébredt fel bennem a hasonló életkörülmények folytán. De — s ebben csak az a jellemző — a szellem sohasem aludt, saját ereje volt, amely örökösen utat keresett s mindig a körülmények szerint. De megadni magát soha egy pillanatra sem tudta, bárhol volt is, a robotot, a foglalkozást csak átmenetnek tekintette. Persze, ezek a nomád ábrándok is csak futólagosak voltak, egy-egy különösen jó idő vagy szép jószág látásán felvillanó pásztorboldogság tükröződései, mert az élet bele-bele csördített kegyetlen ostorával, hogy a hasonlatok terén is a pásztoréletben maradjak, ebbe a délibábos boldogságba és visszakényszerített áb-

rándjaim terén is a társadalmi valósághoz.

Nagyobb élményekre nem is igen emlékszem arról a nyárról. Egyszer az ispán meg akart verni, még a görbe botot is rámfogta, de aztán az utolsó pillanatban mégis visszariadt. Hisz valójában ő is tudta, hogy én milyen olvasott és okos gyerek vagyok s a zsidóra jellemző, hogy az észet, a műveltséget, még ha nem is jelentős, még ha társadalmilag jelentéktelen emberben tapasztalja is, önkéntelenül becsüli. Valójában, ha neki volt is oka dühöngeni, de nem én voltam a hibás.

Ugy történt a dolog, hogy nyár vége felé már, amikor azt a kevés tarlót is lejárattuk, ami ezen a tanyán volt, a nyájak elvonultak a fekete földre, a nagy tarlókra és előttem szabadon állott a határ. Mentem is mindenfele, mert a legelő kopár sivatag volt. A telkeken pár tő hervadó parcsin és paréj, a láposokban sárkelet virágzott, amire tűzokok jártak, a Hortobágy aljában apró kis fenyér zöldellett, egy ugar volt a halászkunyhó mellett, azon kővérke és folyófű kuszott és én egyikről a másikra jártam a falkával. Nem sok volt, 40—50 darab malac és disznó, könnyű volt őket egyik helyről a másikra teregetni. Ha valamerre megindítottam őket, már tudták, hogy hova megyünk. Volt közöttük egy pergős, de bizony annak a hangja beleveszett a nagy csendes pusztába, szétfolyt, elitta a délibáb és a tücsökcirpelés. Elöl szaladtak a süldők, utánuk a malacok s hátul dötyögtek az öreg kocák, szaladtukban felverték a nyugalmas sáskákat, amik ahogy felröppentek sokszínű szárnyuk megvillant a napban, leghátul sokszor jó messze ábrándozva ballagtam utánuk én. Különösen a tűzokjárásos láposra szerettem velük menni, ahol tűzok tollat találtam néha, ami nagy dolog volt még abban az időben, ritka kincs és érték a tanyási legények és gyerekek között, meg az ugarra a halászkunyhóhoz, ahol egyuttal fürösztelni is lehetett meg itatni. Ha nagyon meleg volt a disznók lehúzódtak a Hortobágy aljba a víz széléhez, az egyik belefeküdt a vízbe, a másik uszkált az iszapban csigák, halak és férgek után. Néha megtréfáltam őket. Neki szorítottam a folyónak s bár dűnnyögtek és kornyikáltak muszáj volt nekimenniök a mély víznek. S amikor már jól neki-fogtak az uszásnak és haladtak a tulsó part felé, akkor elkezdtem prügetni és visszahívtam őket s a széléről újra kezdtem. A szegény malacok csak mindig olyan naivak voltak, hogy ha hívtam őket, azonnal visszafordultak, de az öreg kocák dühösen és erélyesen usztak a másik part felé. Néha majd pórul is jártam velük, hiába hívtam őket, nem jöttek, már olyan közel volt a tulsó part, hogy jobbnak látták arra menekülni a vízből, de mégis a malacok, akik uszni mindig csak a disznók után usztak, míg a száraz földön mindig előttük jártak, az utolsó pillanatban meggondolták a dolgot és erélyes hívószavamra visszafordultak. Utánuk aztán, ahogy látták, hogy már magukra maradnak megfordultak az öreg kocák is és dűnnyögve visszajöttek az innenső partra. A tulsó part ugyanis egy másik zsidó nagy bérlőé volt, akinek egy igen mérges beszédű, köpködős, káromkodós ispánja volt, akitől mindnyájan féltünk, mert meg szokta verni a gyerekeket, sőt még a szikfűszedőknek is neki-neki ment. (Akadt aztán néha egy-egy béres, aki visszaadta a kölcsönt.) Nem lett volna ugyan nagy baj, de a víz itt olyan hináros volt, hogy nem tudtam átmenni rajta, a hid meg több kilométernyi távolságra volt, amíg én körülkerültem volna a nyáj benyargalta volna a fél Hortobágyot.

Itt szerettem a legjobban tanyázni s itt voltam akkor is, amikor az ispán meg akart verni. A tanyából nem lehetett látni, részint mert messze voltam, részint mert a délibáb eltakart vagy éppen a folyópart s így a tanyában sohse tudták, hogy merre vagyok. Nem is igen törődtek velem, tudták, hogy nem megyek a tilosba, mert nem is nagyon van tilos. S még ha mennék is, egy tábla tengeri volt a szomszéd határ felől, az se

olyan nagy baj, mert a cselédek disznója enné az uraság tengerijét. Fordítva már súlyosabb a dolog. Különbén is az ispánnak is volt disznója s ő sem szeretett a magáéból enni adni, olcsóbb volt az uraságé. Éppen azon esett a baj. Falusi kupecsek jártak erre, a másik tanyáról, a köpködős ispán tanyájáról, a folyó tulsó partjáról, Darossáról (furcsa szláv, török vagy szarmata vagy tudomisen milyen nevük van itt a pusztáknak: Vobánya, Kónya, Darossa — mi Daroksának ejtjük) s ő is elakarta nekik adni. Vártak is egy darabig a kupecsek, hogy majd előkeríti az ispán a csürhét, de bizony amikor keresni kezdtek, akkor tudták meg, hogy nem vagyok sehol. Hiába mentek fel a létrákra vagy a padlásokra, nem láttak a pusztában sehol. Nagyon dühös volt az ispán. Hírnököket küldött széjjel s maga is elindult a nyilván legbiztosabb irányba, a halászkunyhó fele. Ugy jött rám mint egy oroszlán. Ordítva, káromkodva. Rámemelte a botot, de mint mondtam, nem mert megütni, hanem aztán elébünk vetjük a szegény malacokat s nemcsak az övét, hanem az egész nyáját és a nagy déli forróságban, keresztül a szíkes, ropogós, hasadozott sívatagon, most már nem is a tanya fele, hanem utánuk a kupecseknek, akik amint silámlottak a délibábban, már odajártak a falu fele.

Szaladva, kiizzadva mi is, a malacok is — útközben az ispán mindig dühöngött és káromkodott, a szája habzott, mint a kandisznóé — értük utól a kupecceket, már jó messze az úgynevezett Sásos fenék hidjánál. Megállottak, megnézték a süldőket s azután — nem vették meg. Olyan sokra mondta, hogy kinevették vele. Lehet különben, hogy a kupecseknek már nem is volt pénzük. Lecsüngő orral és lógó fejjel — mindig lógott a feje és a görbebotra adta a súlyt járás közben — baktatott vissza az ispán a tanya fele, én meg elfáradva és elkeseredve téregettem a szegény meghajszolt malacokat vissza a Hortobágy partra.

Más semmi jelentős nem történt velem őszig. Megjöttek az őszi esők, úgy, hogy a Fekete rétben térdigérő vízben törték a tengerit, kiszökdült a föld, visszajöttek a juhnyájak és én boldogan téregettem jóllakott disznóimat összevissza a határban. A zöld laposokról a paréjos telkekre mentem — most már szabad volt, nem túrt a disznó gyökerek után mint tavasszal a lágy földben, — onnan meg a tengeriföld mellé s tököket és elszáradott tengerit hordtam ki nekik. Amikor meg dézsmáltak, a rakások helyén tartottam jól őket.

Egész novemberig tartott a jó világ. Akkor a mostoha beteg lett. Egyszer ahogy kifogta a lovakat, megriadtak és a ruddal mellbevágták. Tüdőérszakadása és vérzése lett. Nem tudott dolgozni, hát felmondott és hogy ne majd a hideg télben kinlódjunk, hazaköltöztünk még az ősszel a faluba. A cigány részben volt egy kis házikónk, abba. Ettől kezdve nem laktunk többet tanyán, csak nyárba szolgáltunk a falusi gazdák nyájainál, télbe meg kupeckedett és ivott a mostoha.

Hogy hazaköltöztünk az egyben szerencsém is volt, de szerencsétlenségem is. Szerencsém abban, hogy megint juthattam ujságokhoz, könyvekhez, hábár kevéshez is, szerencsétlenségem, hogy most már nem nagyanyámnál kellett lenni, hanem otthon és én utáltam a részegséget és a veszekedést. Mert borzasztó ember volt a mostoha, ha ivott és pedig mindig ivott. Hogy honnan volt pénze? Hát hiszen akkor még a pálinka olcsó volt, nem is kellett sok belőle a részegséghez s ő csak pálinkát ivott. Nem akarom leírni az utálatos borzalmakat, mert száz meg száz ember megírta már s a pálinka hatása úgylátszik olyan általános érvényű, annyira sablonos, hogy minden árnyalat, minden varáció ki van használva. Hogy sárosan jött haza, okádott és dühöngött, a földhöz vágta a petróleummal telt lámpát a kicsike lyukban, csuda, hogy nem lett tűz — még ma is megvan a lámpának a fele: használjuk — földhöz vágta a tálat,

tele forró étellel, hogy megverte anyámat s hogy ezért én halálosan gyűlöltem, majd meg anyámat megvettem, amiért megint jóba lett evvel a szerencsétlen emberrel, ez mind olyan sablonos. Engem nem igen bántott soha, hogy olyan okos voltam becsült s talán félt is tőlem, már t. i. nem a testi, hanem a szellemi erőmtől, de mindegy: én őt nem állhattam ki soha. Ha láttam, hogy jön az uccán, ingadozva s el lehetett kerülni, elkerültem, s ha valaki említette, hogy látta részegen, elpirultam, ha a komáim csufoltak vele, dühös lettem. Nem a komáimra, hanem őrá.

Akkor voltunk valamennyien jóban, amikor nyárban kinn voltunk a marhával s nem jutott pálinkához. Ilyenkor egészen barátságos és bizalmas volt hozzám és én is őhozzá. Néha jókedvében fütyörészett s még danolt is, régi hortobágyi pásztordalokat, amelyekből kettő különösen megragadt bennem. Valószínűleg igazi népköltés ez, primitív és kifejező, a gyűjteményekben biztosan megvan, így csak egy pár sort irok le belőle. Az egyik úgy szólott, tipikusan sívatagi nóta:

*Kiszáradt a tóból mind a sór, mind a víz,
A szegény barom is csak a pásztorra néz,
Istenem, teremtem, adjál egy jó esőt,
A szegény baromnak jó legelő mezőt.*

s a hangja is olyan siránkozó, szlávok vagy mondjuk inkább szarmaták. A másiktól is legjellemzőbb s a régi pásztorvilágot megelevenítő amikor a betyárkodó vagy csárdázó számadó visszajön a nyájhoz:

<i>„Jónapot ides bojtárom, Károd is vun amint látom.“</i>	<i>„Van-e tejed a tömlőben? Hát húsdod a serpenyőben?“</i>
<i>„Károm nincsen, de nem is lesz, Míg a farka kezemben lesz.“</i>	<i>„Nincsen tejem a tömlőben Sem húsom a serpenyőben.“</i>

*„Fogd meg hát azt a gangosat
Azt az első harangosat,
Kutya megeszi a vérit,
Zsidó elviszi a bürit...“*

Ilyenkor mindig feloldódtam s néha magam is daloláztam vagy pedig komolyan, öregesen elbeszélgettünk együtt.

M A I O R O S Z K Ö L T Ő K

Oroszból fordította: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

BEDNYJ DEMJÁN: VERSEM

*Harcban keményedett hangom
és versem... Versemnek nincs is csillogása,
nincs parádéban. Nem állok kivilágított deszkákon
„tisztá publikum“ előtt, kik lelkesedésből
néha elcsendesednek, sem hegedűből nem hangolok
csendes, bájos tónusokat.
Erősítem hangomat —
gúnyol, mi azelőtt süket volt; szól, mint égzengés.
Dolgozó társaimat követem
és nem vagyok Muzsák szolgája:
munkám verse kemény és egyszerű, tegnap úgy, mint ma.*